

підкреслено необхідність розрізнення видів як граматичної категорії, властивої слов'янським мовам, і як широкої функціональної та семантичної категорії, яка існує в усіх мовах, оскільки вона складає цілий комплекс мовних засобів, що виражають характер способу дії. У процесі аналізу деяких текстів було зроблено висновок, що відсутність граматичної категорії виду в німецькій мові не свідчить про відсутність у ній відповідного поняття.

Ключові слова: *видо-часові відношення, семантична ознака аспектуальності, дієслівні форми, акціональна семантика, граматична категорія.*

УДК 811.111'276.6

І. П. Волощук
А. В. Деркач

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЗНАНЬ ГАЛУЗІ АЕРОКОСМОНАВТИКИ В МОДУСІ «ОБРАЗ-СЕНС» НА МАТЕРІАЛІ КІНОСЦЕНАРІЇВ

У статті розглядається питання концептуалізації знань фахової термінології шляхом аналізу термінологічних одиниць аерокосмічної галузі крізь призму мультимодальності. Розкрито сутність поняття мультимодального тексту, знакової природи терміна та можливість його дослідження через зорові та слухові модуси комунікації. Наведено приклади мультимодального аналізу аерокосмічних термінів.

Ключові слова: *мультимодальність, мультимодальний текст, модус комунікації, термін, аерокосмонавтика, аерокосмічна термінологія.*

DOI 10.34079/2226-3055-2020-13-23-150-155

Постановка проблеми. Мультимодальний аналіз тексту, зокрема наукового, передбачає дослідження комунікації та її засобів шляхом поєднання декількох модусів комунікації. Залучення різних семіотичних ресурсів із притаманними їм комунікативними можливостями є важливим напрямом дослідження сучасного комунікативного процесу та концептуалізації фахових знань в усіх наукових напрямках, особливо тих, в яких постійно генеруються нові ідеї, одним з яких є аерокосмонавтика.

Актуальність дослідження полягає в аналізі галузевої термінології через різні модулі передачі інформації в полікодових текстах, зокрема кінофільмах про космос. Впродовж всієї історії людства розвиток цивілізації визначався рівнем розвитку технічних засобів та використанням їх як інструментів та освоєння нових світів. Космос є одним із тих напрямів, які є не тільки небезпечними та недостатньо дослідженими, а й відкривають неабиякі перспективи для майбутнього людства в цілому. Таким чином, **метою** статті є розгляд терміна в аспекті мультимодальності, а **завданнями** виступають розкриття сутності терміна мультимодального тексту, надання прикладів мультимодального аналізу галузевої термінології із залученням різних семантичних ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Мультимодальність – особлива сфера вивчення дискурсу, яка стосується розмежування людських органів чуття, в першу чергу – зорових і слухових. Органи чуття людини виступають як посередники в процесі комунікації.

Будь-яка інформація, подана в усному чи письмовому вигляді, сприймається людиною внаслідок подразнення рецепторів різних органів чуття, кожному з яких відповідає певна ділянка в мозку, в якій здійснюється обробка інформації. Тексти, звуки, відеоряд тощо – є засобами передачі інформації або модусами (візуальними або семіотичними ресурсами), які вміщують та передають певний зміст (Гаврилова, 2016).

Мультимодальний аналіз лексичних одиниць є актуальним напрямом у лінгвістиці, який відповідає потребам сучасності та показує, що для осягання природи **знака** важливими є не лише вербальні, а й невербальні складники, які необхідно враховувати як невіддільну частину змісту.

Використання термінів в медіадискурсі, промовах, кіносценаріях є важливим фактором позамовного розвитку мови, що, відповідно, впливає на функціонування термінів, може призводити до зміни його лексико-семантичних, функціональних та структурних особливостей. Таким чином, термін виступає як елемент полікодового тексту.

Сутність полікодового або **мультимодального тексту** полягає в тому, що трансляція значень відбувається через залучення семіотичних (лінгвальних, екстралінгвальних) і сенсорно-перцептивних ресурсів, таких як візуальне, аудіальне, тактильне, нюхове, смакове сприйняття (Андрєєва, 2016).

Отже, термін як семіотичний феномен уособлює зв'язок між денотатом або референтом, який існує в об'єктивній дійсності, його значенням та фонетичною і графічною формою. Таким чином, зважаючи на його (терміна) багатоаспектність та мультифункціональність можна дійти висновку про те, що найбільш доцільним є дослідження природи терміна саме в аспекті мультимодальності. Адже наявність різноманітних модулів передачі інформації в полікодових текстах в процесі комунікації надає можливість враховувати, як вербальні, так і невербальні чинники під час аналізу, що сприяє усесторонньому дослідженню термінологічної одиниці, що сприяє підвищенню його точності, об'єктивності та усуненню багатозначності.

У даній статті термін досліджується з принципово нової точки зору, не тільки як вербальний знак, що сприймається в друкованому тексті, а як сукупність вербальних та невербальних знаків, що сприймаються людиною одночасно через декілька каналів сприйняття інформації. У кінофільмах основними такими каналами є слуховий та візуальний.

Як мультимодальний текст, кінофільм певним чином може здійснювати вплив на свідомість людини. У даній статті термінологічні одиниці досліджуються у фільмах, а фільми, у свою чергу, містять повідомлення та адресата, що сприймає та аналізує інформацію. Таким чином, кінотекст містить дві системи – лінгвістичну та нелінгвістичну (екстралінгвістичну) (Колодіна, 2013). Оскільки у фокусі дослідження знаходиться термін, який тяжіє до точності, однозначності та є безпосереднім складником трикутника, що складається з таких компонентів, як денотат, концепт та знак, ми сконцентруємо увагу на безпосередньо лінгвістичній складовій кінотексту.

Лінгвістична система кінотексту також поділяється на письмову (титри, написи, що є частиною картини фільму – вхід, вихід, листи, плакати, коментарі, назви приладів, об'єктів тощо), яка сприймається візуально, та усну (мовлення акторів, закадровий текст, пісні тощо), яка сприймається аудіально (Слышкин и Ефремова, 2004, с. 22). Таким чином, в ході дослідження термінологічних одиниць в кінофільмах буде застосовуватися аудіовізуальний аналіз, завдяки якому краще прослідковується зв'язок «образ-сенс» та легше сприймається вербальний компонент терміна, смислова завершеність якого забезпечується аудіовізуальним рядом (Горшкова, 2006, с. 77).

Наведемо приклади. На початку фільму «Аполлон 13» є сцена, що розгортається у збиральному цеху космічних апаратів у штаті Флорида. Камера спершу демонструє будівлю ззовні, і хоча в цьому кадрі немає голосового коментаря, що це за будівля, у нижній частині екрану присутній напис – *vehicle assembly building* – що переносить глядача безпосередньо до конструкторського центру. Джим Ловелл – один із головних героїв фільму, пілот корабля «Аполлон 13», – проводить екскурсію по центру, під час якої розповідає про діяльність науковців цеху та звертає увагу екскурсантів на *Saturn-Vrocket – ракету Сатурн-V* – яка має незабаром доставити космонавтів у перший відсік космічного корабля «Аполлон 13». Екскурсанти постають враженими від масштабів конструкції, і ці ж враження передаються глядачеві через візуальний канал сприйняття.

Впродовж фільму дія часто переноситься у різні департаменти керування космічними системами, і кожна будівля або приміщення супроводжується коментарем у нижній частині екрану: *manned spacecraft center, центр підготовки астронавтів*. У цій сцені демонструється процес тренування астронавтів на симуляторі. Технічні спеціалісти центру озвучують задачу, з якою астронавти мають впоратися, наприклад:

«*TECHNICIAN: Apollo 13, you are go for pyroarm and docking. All systems are nominal and on the line. / ТЕХНИК: Екіпаж корабля Аполлон 13, починайте стикування. Усі системи працюють у нормальному режимі*».

«*FRED HAISE: Okay. S-IVB is stable. SLA (SM / LM Adapter) panels are drifting free. The drogue is clear. The docking target is clear. / ФРЕД ХЕЙЗ: Усі системи працюють нормально. Панель керування увімкнено. Гальмівні системи у нормі. Бачу ціль стикування*».

Усі озвучені терміни мають візуальний супровід. Реципієнт кінотексту має можливість не тільки побачити безпосередньо прилади та частини корабля, якими оперують астронавти, а й зрозуміти, що таке стикування та як воно відбувається на практиці. Тобто у свідомості людини відбувається не тільки вербальне сприйняття термінологічної одиниці, а й встановлюються безпосередні зв'язки між поняттям, яке називає термін, та його денотатом в реальній дійсності. При цьому такий підхід дозволяє сприймати і розуміти не лише прилади та конкретні об'єкти, а й дії та процеси, що відіграють ключову роль в галузі аеронавтики.

Етапи підготовки включають також складнощі, які створюються для астронавтів у штучних умовах, максимально наближених до реальних:

«*TECHNICIAN: Let's shut down some thruster on 'em. / ТЕХНИК: Вимикайте мікродвигуни*».

Після чого астронавти знаходять способи розв'язання проблеми:

«*FRED HAISE: Houston. I'm gonna reset the high gain. (high-gain antenna). / ФРЕД ХЕЙЗ: Хьюстон, я спробую повернутися на ту ж висоту*».

«*KEN MATTINGLY: I've got the target back in the reticle. Okay. We're stable. Go ahead and recycle the valves. / КЕН МАТТИНГЛІ: Я знову бачу ціль у цілці. Усе, зафіксував. Можна знижуватися*».

Ще одним прикладом мультимодального розгляду терміна є розкриття у фільмі значення терміну *to abort*. Як загальнонавчальне слово дієслово *to abort* в перекладі з англійської означає «припинити, призупинити, відмовлятися», проте як вузькоспеціальний термін набуває різного значення в кожній окремій галузі. Наприклад, досить поширеним є значення, якого цей термін набуває у медичній галузі – «переривання вагітності». Проте в аеронавтиці *to abort* означає «аварійне припинення польоту». Реципієнтами кінотексту є представники різних галузей людської діяльності,

і навіть якщо значення терміну невідоме, воно стає зрозумілим завдяки аудіовізуальному супроводу. Наприклад, під час запуску корабля «Аполлон 13» неочікувано відмовляє один з основних двигунів, що супроводжується сигналом тривоги на датчику роботи двигунів, що складається з п'яти номерів.

«JIM LOVELL: *Houston, this is Thirteen. We got a center engine cut off, go on the other four!* / ДЖИМ ЛОВЕЛЛ: *Хьюстон, це Тринадцятий. Головний двигун відключено, переходимо до решти!*»

GUIDANCE: *I need to know if the IU's (Instrument Unit) correcting for the number five shutdown.* / НАВЕДЕННЯ: *Мені потрібно знати, чи це був п'ятий двигун.*

Спеціалісти НАСА аналізують показники датчиків, що займає деякий час, і астронавти починають вагатися, чи варто їм продовжувати місію. Це проявляється у тому, що один з астронавтів уважно дивиться на важіль із написом *abort*, готовий у будь-який момент повернути його на 180 градусів і повернутися додому. Проте спеціалісти повідомляють, що в цьому немає потреби, адже усі інші двигуни працюють в нормальному режимі.

«JIM LOVELL: *Houston, what's the story on Engine 5?* / ДЖИМ ЛОВЕЛЛ: *Хьюстон, що там з двигуном?*

JERRY (FIDO): *Looks good, we're still go! We'll be all right as long as we don't lose another one.* / ДЖЕРРІ (ФІДО): *Все гаразд. Летимо. Все буде добре, поки інші не відмовлять.*

Значення терміну також розкривається у сцені, коли спеціалісти центру зібралися в конференц-залі для розробки плану повернення астронавтів додому після критичної поломки космічного корабля. Керівник центру малює на дошці траєкторію польоту та розгортає її навколо Місяця для обрання зворотного курсу, пояснюючи схему коментарем:

«GENE KRANTZ: *How do we get our people home... (drawing with chalk on blackboard) They are here. We turn around, straightback. Direct abort.* / ДЖИМ КРАНЦ: *Як ми допоможемо їм повернутися? Вони знаходяться тут. Розгортаємо на 180 градусів і повертаємо додому.*

Щодо вербальної складової кінотексту, особливість кінофільму полягає в тому, що це візуальне середовище, тому словесні засоби використовуються більш економно, що відбивається також на термінах. Особливо в фільмах про космос, де візуальний ряд є більш зримим та динамічним, і оскільки аерокосмічні терміни є невіддільною частиною супроводу дії, то вони логічно підлягають структурним видозмінам. Як можна побачити з прикладів, у тексті терміни часто постають у формі скорочень та аббревіатур: *S-IVB*; *SLA (SM / LM Adapter) panels*; *RETRO (Retrofire Officer)*; *SCS (Stabilization and Control System)*; *GNC (Guidance, Navigation&Control)*; *tower jett (jettison)* тощо.

Висновок. Отже, мультимодальний аналіз фахового тексту, передбачає дослідження терміну як одиницю полікодового тексту, що дає можливість вивчати термін не тільки як вербальний знак, а й за допомогою аудіовізуального каналу його прийняття встановити безпосередні зв'язки між поняттями, які номінує термін, та його денотатом в реальній дійсності. Залучення різних семіотичних ресурсів із притаманними їм комунікативними можливостями й обмеженнями та результати цієї мультимодальної інтеграції становлять новітні **перспективи** дослідження сучасного комунікативного процесу та концептуалізації фахових знань в галузі аерокосмонавтики.

Бібліографічний список

Андреева, И. О., 2016. Мультимодальный анализ дискурсу : методологична основа та перспективи напрямку. *Одеський лінгвістичний вісник*, 7, с. 3–8.

Гаврилова, М. В., 2016. Социальная семиотика : Теоретические основания и принципы анализа мультимодальных текстов. *Политическая наука*, 3, с. 101–117.

Горшкова, В. Е., 2006. *Перевод в кино*. Иркутск : Иркутский государственный лингвистический университет.

Колодина, Е. А., 2013. Статус кинодиалога в ряду соположенных понятий : кинодиалог, кинотекст, кинодискурс. *Вестник Нижегородского университета имени Н. И. Лобачевского*, 2 (1), с. 327–333.

Слышкин, Г. Г., Ефремова, М. А., 2004. *Кинотекст : опыт лингвокультурологического анализа*. Москва : Водолей Publishers.

References

Andryeyeva, I., 2016. Multimodalnyi analiz dyskursu: metodolohichna osnova ta perspektyvu napriamu [Multimodal discourse analysis: methodological grounds and perspectives]. *Odeskiy lingvistychnyi visnyk*, 7, pp. 3–8. (in Ukrainian).

Gavrilova, M., 2016. Sotsialnaya semiotika : Teoreticheskie osnovaniya i printsipy analiza multimodalnykh tekstov [Social semiotics : Theoretical foundations and principles of analysis of multimodal texts]. *Political Science*, 3, pp. 101–117. (in Russian).

Gorshkova, V., 2006. *Perevod v kino* [Translation in cinematography]. Irkutsk : Irkutsk State Linguistic University. (in Russian).

Kolodina, E., 2013. Status kinodialoga v ryadu sopolozhennykh ponyatiy : kinodialog, kinotekst, kinodiskurs [The status of film dialogue among the related concepts : film dialogue, film text, film discourse]. *Vestnik of Lobachevsky University of Nizhni Novgorod*, 2 (1), pp. 327–333. (in Russian).

Slyshkin, G. G. and Efremova, M. A., 2004. *Kinotekst: opyt lingvokulturologicheskogo analiza* [Kinotext : experience of linguocultural analysis]. Moscow: Vodoley Publishers.

Стаття надійшла до редакції 21.10.2020.

I. Voloshchuk

A. Derkach

CONCEPTUALIZATION OF KNOWLEDGE IN AEROSPACE INDUSTRY IN THE MODE «IMAGE-SENSE» ON THE BASIS OF FILM SCRIPTS

The article is devoted to the study of terminological conceptualization in aerospace industry based on the multimodality approach. Multimodal text analysis, in particular of the scientific texts, involves the study of communication and its means by combining several modes of communication, including native, oral and written speech, as well as resources of other semiotic systems (graphics, architecture, audio, video, digital media, etc.).

The purpose of the article is to identify lexico-semantic features of aerospace terminology in multimodal texts, to clarify the definition of polycoding text, to analyze the term in the multimodal aspect, to analyze the method of semantic fields used for the classification of aerospace terms and to define the basic semantic fields of aerospace terminology.

The concept of multimodality refers to human senses, primarily visual and auditory. The human senses are stated to be intermediaries in the communication process. Any information presented in the oral or written form is perceived by a person as a result

of stimulation of the receptors of various sense organs, each of which corresponds to a certain area in the brain in which information is processed. Texts, sounds, video series, etc. are means of transmitting information or modes (visual or semiotic resources) that contain and transmit certain content. The polycode or multimodal text is a type of text in which the sense of lexical units can be understood through several modes of communication (oral and written speech, graphics, sound and so on).

The usage of terms in media discourse, speeches, screenplays is an important factor in the extralinguistic development of language, which, accordingly, affects the functioning of terms, can lead to changes in its lexical, semantic, functional and structural features. Therefore, the term acts as an element of polycode text. The term as a semiotic phenomenon represents the connection between the referent that exists in objective reality, its meaning and phonetic and graphic form. In this way, taking into consideration its (term) multifunctionality, we can conclude that studying the term's nature in the aspect of multimodality is the most appropriate. The presence of various modes of information transfer in polycode texts in the communication process makes it possible to take into account both verbal and nonverbal factors in the analysis, which contributes to a comprehensive study of the terminological unit.

The use of semantic fields to describe terminological vocabulary is associated with the division of terminological units into certain lexical-semantic groups, which are separate microsystems within the system of aerospace terminology.

Key words: *multimodality, polycode texts, multimodal texts, modes, terms, aerospace industry, aerospace terminology.*

УДК 82'04(477)-94.09

А. В. Гончаренко

МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОГО ПОРТРЕТА ЧЕНЦЯ У ТЕКСТІ КИСВО-ПЕЧЕРСЬКОГО ПАТЕРИКА

Статтю присвячено аналізу фрагмента мовної картини світу Київської Русі, відтворенню етичних орієнтацій людини епохи раннього Середньовіччя. Висвітлено семантичний обсяг та функції використаних авторами Києво-Печерського патерика мовних одиниць, ужитих при описі морально-етичного портрета чорнориція.

Ключові слова: *агіографія, Києво-Печерський патерик, Київська Русь, морально-етичний портрет, лексика моральної оцінки.*

DOI 10.34079/2226-3055-2020-13-23-155-163

Постановка наукової проблеми та її актуальність. Відтворення мовної свідомості східного слов'янства середньовічного періоду на основі дослідження словникового складу писемних пам'яток XI–XIII ст. залишається актуальним завданням сучасної історичної лексикології української мови. Одним із фрагментів мовної картини світу давньокиївської доби є словесні портрети людини. Особливе місце серед них посідають описи служителів релігійного культу, зважаючи на активну популяризацію агіографічного жанру у тогочасній книжній традиції.